

A
MAGYAR NÉPOKTATÁS
SZERVEZETE ÉS ÁLLAPOTA

**A WIENI ELSŐ KERESZTÉNY NEMZETKÖZI
NEVELÉSÜGYI KONGRESSZUSON**

ELŐADTA

EMBER KÁROLY

BUDAPEST
KIADJA AZ ORSZÁGOS KATHOLIKUS TANÜGYI TANÁCS
1913.

STEPHANEUM NYOMDA R. T.
Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28 szám.

örténelmi élete méltó helyre állítja őt a kultúr-
népek között. Nemzeti értékének súlya a világtörté-
rielem lapjain, mint a nyugati keresztény civili-
záció védőbástyája az ozmán pusztítással szemben,
még az elfogult történész igazság mérlegén is tekin-
télyt, tiszteletet, becsülést vált ki a kelet és nyugat
határ mesgyéjén, a Kárpátok bérceitől az Adriáig
elhelyezkedett nemzet számára. S ha elfogadjuk azt
a neveléstörténelmi igazságot, hogy a nemzetek törté-
nelmét nevelési rendszerük és e rendszerben érvénye-
sülő nevelés és oktatás határozza meg, úgy nyilván-
valóan igaz, hogy nemzetünk ezeréves élete, annak a
nevelési eszmének lényege, amely nevelési rendszeré-
ben érvényesült. És e szellemtől élete szilárd alapot
nyert, hogy a fejlődés és haladás útjait nyissa meg
minden időben a nemzeti társadalom különféle réte-
geinek az erkölcsi és értelmi művelődés számára. Él,
erősödik annak a nemzetnek társadalma, melynek ne-
velési rendszere életének és erősödésének éltető for-
rása tud lenni. Fölbomlik állami élete a nemzeti meg-
próbáltatás kisebb-nagyobb problémáiban az olyan
nemzetnek, melynek kultúrája nélküli a törté-
nelmi fejlődéshez való ragaszkodást, a kulturális
haladásnak megbízhatóságát és szilárdságát, mert
mindezzel ellentétben: tetszetős jelszavak, kis-
szerű pedagógiai elvtételek, mint bálványok állít-
tatnak föl a nevelés és oktatás eszméje gyanánt,
s ezekben nyernek meghatározást az időről-időre
változó nevelési fölfogások, kiteve a kísérletezések
veszélyeinek a nemzet legszentebb érdekeit is.
Gyöngé jellemek, a problémák vesszőparipáin nyar-
galó bölcselők és népvezérek leigázhatnak egy kort és
annak fiait, s talán a dicsőség babérkoszorúját is
elnyerhetik tapsolóiktól, de egy örök életre hiva-

tott nemzet életfájának gyökerébe beoltják az emésztő szűt és ez lassú, de következetes pusztulás veszélye elé állítja a nemzetet.

Ha végig tekintünk a magyar nemzet ezeréves múltján, fölemelő érzés szállja meg lelkünket.

Az ázsiai nomád magyar nép 889-ben átlépi a vereckei szorost, letelepül a Tisza és Duna vizétől áztatott rónán. Az itt talált népeket legyőzve, hatalmába veszi Attila birtokait s midőn félelmes erejétől Bizánc kapui is megremegnek, ő, az erős, szilaj, bátor magyar nép: Krisztusnak, a legnagyobb tanítónak keresztje tövéhez borul s szakítva a pogány nemzeti élet tradícióival, a kereszt pedagógiájának eszméjében testesíti meg nemzeti életének és haladásának lényegét.

A szent István korabeli középkori keresztény nevelés, mint a szent király szándéka válik a nemzedéges egységes akaratává a amint a hegyek lejtőin, a halmokon több és több kereszt hirdeti a magyarok megtérését, azonképen a városokban és a falvakban több és több hajlék épül föl a keresztény szellemű népnevelés számára. Nyugat civilizációjának lényege ezáltal gyökeret ver a középkorig Magyarország minden állami intézményébe: az Árpádok megalapozzák (1100—1301), az Anjouk, Jagellók, továbbá fejlesztik, a Hunyadiak nemzeti zamattal telítik (1301—1526) a keresztény magyar nemzet életét. Évekig taposott e nemzetet a tatár, de a nemzet szűtalan gyökereiből újabb, erősebb nemzedék sarjadzott, mert a forrás, melyből kultúráját nyerte: Krisztus pedagógiájának eszméjét bírta vezérlő elvéül. Másfél századon át valódi titáni harcot vívott a félhold nagytorő hatalmával; de ez sem törte meg teljesen. Még a protestantizmus viharai is csak edzettebbé, erősebbé tették a veszélyek ellenében a nemzet erejét és öntudatát. így lépett a XVIII. és XIX. századok felvilágosodást hirdető és szolgáló mozzanatai közé. S míg más nemzeteknél a szabadság, egyenlőség, testvériség jelszavaitól vezetett megújulás közben ősi alkotmányok bástyái dőltek romba, trónok omoltak össze, a keresztény kultúra emlőin felnőtt magyar királyság az alkotmányos átalakulás nehéz évtizedeit is úgy élte át, hogy az 1867. évi kiegyezés király és nemzet összeforrása volt egy jobb kor biztosítására?

E vázlatos képek a magyar nemzet kulturális életéből, mindmennyi bizonyságok mellett, hogy az Egyház közel ezer éven át gonddal, szeretettel és sikerrel végezte a Magyar birodalomban a nevelés magasztos feladatait. Természetfölötti jögon gyakorolta a nevelés és oktatás munkáját s e jogában őt, amint hogy nem korlátozta a XVIII. században a Mária Terézia által kiadott Ratio Educationis című korszakos rendelet, valamint a későbbi kormány rendelkezések (1806-ban a második Ratio Educationis, 1845-ben Systema scholarum, 1852-ben a gróf Thun-féle Organisations Entwurf), hasonlóképen egyedül az állam érdekeit találjuk kifejezve és biztosítva a képviseleti rendszer alapjaira fektetett alkotmányos életünk első kultuszminisztere, Biró Eötvös József által készített s az 1868. XXXVII. t.-cikkben törvényerőre emelt népoktatási szervezetben. E törvényes keretet a haladó kor *igényei szerint*, az elvnek érintése nélkül, csak módosítják, kiegészítik az 1875-ben és 1891-ben a tanítók nyugdíjügyét, 1876-ban a népiskolai hatóságok jogkörét és teendőit szabályozó, 1879-ben mindennemű nyilvános népiskolákban a magyar nyelvnek, mint a nemzet nyelvének kötelező oktatását kimondó, 1893-ban a tanítók fizetéséről, 1907-ben a tanítók jogviszonyáról és a tanítók javadalmazásáról, 1908-ban a népoktatás ingyenességéről szóló törvények.

E törvények együttvéve képezik alapját a magyar népoktatás mai rendszerének.

Népoktatási intézeteink: *I. elemi iskolák, II. felső nép és polgári iskolák, III. elemi és polgári iskolai tanítóképzők.*

I. Az elemi népiskolák köre.

a) Tankötelezettség és tanszabadság. A népiskola általános feladatából következik, hogy azon népretegnek, amely kizárólag a népiskolai nevelés és oktatás erkölcsi és értelmi műveltségével hivatott a polgári élet kötelmeinek betöltésére, ha kell, kényszerítő módon is megadassék a lehetőség ezen elemi kiképeztetés megszerzésére. Az egyház minden időben a szülői szeretet kényszerével igyekezett elérni a keresztény családok gyermekeinek

beiskoláztatását* és azokat ingyenoktatásban részé-
sítette.** Amióta azonban a XVII. századtól kezdő-
dőleg az állam érdekeinek szempontjából a kormá-
nyok az iskolaügyekre befolyást igyekeztek gyako-
rolni, s annak vezetésére, irányítására és felügyeletére
hatalmat biztosítottak önmaguknak: az egyháznak,
isteni küldetésből eredő nevelő jogát, részben vagy
teljesen — a népoktatás politician — elvének ren-
delték alá. Az államkormányok törvényes rendel-
kezéseket tettek a tanköteles kor megállapítására
és a tankötelesek beiskoláztatására.

Hazánkban az 1868. évi XXXVIII. t.-c. 1—5.
§-ai szerint minden gyermek 6—12 éves korának
betöltéséig a mindennapi és 12—15-ik életévének
betöltéséig az ismétlőiskolába köteles járni. A tör-
vény fokozatos büntetést állapít meg az oly szülő
vagy gyámmal szemben, aki gyermekét törvényes
igazolás nélkül a tanköteles korban az iskolától
visszatartja.

A tanszabadság magasztos eszméjét azonban
törvényünk tiszteletben ta«tja; azaz megengedi,
hogy a szülő gyermekét bármely jellegű iskolában
neveltesse, sőt otthon is taníttathatja. De érintet-
lenül hagyja a tanítás szabadságát az által is, hogy
II. F. 10. §-ban nyíltan kimondja, hogy népoktatási
nyilvános tanintézeteket *a törvény által megszabott
módon* állíthatnak és fenntarthatnak a hazában
létező hitfelekezetek, társulatok és egyesek, közsé-
gek és az állam.

Ennélfogva az iskolafenntartóknak két csoportját
különbözteti meg. *Jogosult* iskolafenntartók: ahitfele-
kezetek, társulatok, az állam; *kötelezett* iskolafenntartó
a politikai község azon esetben, ha 30 mindennapi
iskolaköteles van iskola nélkül. A népiskolák fenntar-
tására 5% iskolai adó kivetését engedi meg a törvény,
megadva a hitfelekezeteknek azon jogot, hogy 5%-
nál magasabb hitközségi iskolai adót is kivethessenek.

* A papok, szerzetesek gyűjtsenek maguk körül
gyermeket, nemcsak a jobbágyokéit, hanem még a
szabad születésűeket is; állítsanak iskolát, amelyek-
ben a fiúknak olvasni, zsoltárokat, kótatkat, az éne-
ket, a számolást és a szabad művészeteket kell tanul-
niok. 789. cap. 82. és 826-ki zsinati rendelet.

** Dolle Ödön. A nevelészet tört. 471.

A más vallású szülő, ha gyermekét hitközségi iskolába járattja, a hitközségi iskola adófizetésére törvényileg kötelezve van.

A katolikus hitközségek részint a hitközségi iskolai vagyonból, avagy az 1868. évi törvény életbeléptetése előtti időből eredő jogon községi vagyonból és jövedelemből, de nagy részben az egyházi és világi hivek hozzájárulásából tartják fenn iskoláikat és azokat nemes becsvággal igyekeznek sokszor nagy áldozatok árán is a modern kor igényeinek megfelelően fejleszteni. Az 1893. és az 1907. évi törvényekben az állam maga is siet a hitfelekezteknek iskolafenntartó gondjain könnyíteni azzal, hogy törvényes formák között a tanítónak 200 koronán felüli államségéllyel kiegészíti a törvényben megállapított fizetését, ha a hitközségi iskolaszék kérelmezi és az illetékes egyházi főhatóság ehhez előlegesen hozzájárult; sőt a 6 x 5 évenként esedékes korpótlékokat is kiutalja korpótlék-segély címén. Az állam ily címén 1910. évben 8 millió 540 ezer koronát fordított hitfelekezeti iskolák segélyezésérc. Sajnos, hogy a katolikus autonómia hiányában nem rendelkezünk ezzel szemben statisztikai adattal arra nézve, hogy a 7 ezerét meghaladó katolikus hitfelekezeti iskola fenntartása által a katolikus egyház hivei mily egységes összeget fordítanak egy éven át a keresztyén szellemű nemzeti népoktatásra. Ha számba vesszük, hogy az 1910. évi statisztika szerint a 16,445 népiskolából mindössze 2744 állami és erre az állam költségvetésileg évenként közel 13 milliót fordít, nemcsak odavetőleg, de teljes jogon mondhatjuk, hogy a Magyar birodalomban a népoktatás anyagi terhe a hitfelekezetek vállain nyugszik és az iskolák és a tanítók számát is tekintve, népoktatásunk haladásában a súlypont «a hitfelekezeti iskolák területén van».

Az állam újabban községi és hitfelekezeti iskolákra segély címén több milliót ad ki.

Az Országos Katolikus Iskolaegyesület. A katolikus iskolák korszerű fejlesztésének előmozdítására és megvédésére, a fenntartóknak folyton sokasodó terheinek könnyítésére, segélyezés és olcsó kölcsönök nyújtása által az Országos Katolikus Magyar Iskolaegyesület gondoskodik. Az egyesület 1906-ban alakult. Rövid fennállása alatt több iskolát látott el tanszerekkel, több fenntartónak nyújtott építkezési

segélyt, két ízben a katolikus népiskolák gyakorlatias Irányú működésének fokozására módszeres kiállítást rendezett a rajz, nőkézimunka, slöjd, o-azdasági háziipar készítményeiből s a kiváló tanítók buzgalmának elismerésül 100—200 koronás jutalmakat osztott széjjel. Az egyesületet a központi ügyvezető igazgatóság vezeti. Az egyesület élén *Zichy János* gróf, *Széchenyi Miklós* gróf nagyváradai püspök védőelnökök állanak. A kath. egyházi és világi áldozatkész hívei az egyesületnek egyházmegyék szerint, egyházmegyei csoportokat alkotnak. Az ügyvezető-igazgatóság *Giesswein Sándor* dr. prelátus ügyvezető-elnök és az ügyvezető-igazgató munkája folytán időről-időre fokozódó lelkesedést törekszik föléleszteni a valóban fontos missziót teljesítő egyesület támogatására.

A kiseddóvodák. A nevelés alapvető munkáját a kiseddóvodák teljesítik. Hazánkban a kiseddóvás felkarolása a XIX. század első felére esik. Ez időtől társadalmi buzgóság és az egyház mindenre kiterjedő gondoskodása istápolja ezen intézményt több kevesebb sikerrel. A kiseddóvás ügyét azonban már 1891-ben a törvényhozás rendezi, mindenben az 1868. évi népoktatásról szóló törvény eszméjének és elveinek követésével. A kiseddóvodai kötelezettséget a 3—6. éves korban állapítja meg azon kiseddekre nézve, kik a törvényben megkívánt szülői gondozásban nem részesülnek. Az óvoda felállításának joga a hitfelekezeteknek, államnak, egyeseknek van fenntartva, ily intézet felállítására csak azon politikai községet kötelezi, melyben 40 gondozatlan kisedd van. Ezt a kötelezettséget az állandó gyermekmenedékházak és a nyári gyermekmenedékházak felállítására is kimondja mindazon esetben, amikor a községben 40, illetőleg 15 az otthon gondozatlan kiseddek száma.

A kiseddóvók vezetését arra képesített óvónőkre bizza és az ellenőrzés célszerű módozatait is megállapítja a nevezett törvény. Hazánkban ez időszert 2762 óvoda van, ezek közül a legtöbb községi és 234 katolikus hitfelekezeti. Főleg a szerzetesnők vezetése alatt álló óvodák fejtenek ki nagy buzgalmat a kiseddek gondozásában, erkölcsi és értelmi vezetésében, amellet, hogy az állami és községi óvodákkal egyetemben a nem magyar nyelvű állam-

polgárok gyermekeit a direkt módszer könnyed rendszerével a magyar nemzeti nyelv elsajátítására nemes buzgalommal vezetik.

b) **Az elemi iskolák belső szervezete.** A népiskola nevelő munkájának értékét nem az iskola külső szempontjai, hanem annak belső szervezettsége, a tanítók ideális, szakszerű nevelése és tanítása biztosítják. A 1868. évi és a későbbi törvények ennél fogva körvonalozzák a mai magyar népiskola típusát. Megkülönböztettek 6—12 éves tankötelesek számára I—VI osztályú mindennapi és a 12—15 éves korúak számára ismétlőiskolát. Az ismétlő tanfolyamok kulturális jelentőségét különösen fokozta az 1902. évben kiadott miniszteri rendelet, amely a népiskolai nevelést azáltal hozza a gyakorlati élet követelményeivel szorosabb viszonyba, hogy a földműveléssel foglalkozó szülők gyermekei számára gazdasági irányú ismétlőiskolák felállítását írja elő. Ma már külön szaktanítós gazdasági ismétlőiskoláink is vannak, minta-gazdaságokkal berendezve. Az iparos-tanoncok *a)* általános, *b)* szakirányú iparos-tanonciskolákban, a kereskedő-tanoncok az általános és szakirányú kereskedő-tanonciskolákban nyerik gyakorlatias nevelésüket. Ezen iskolák ügyét állandó alapon az 1884. évi ipartörvény rendezte. Az iparos- és kereskedő-tanoncok ily fajtájú iskoláinak magas nivót adott Budapest székesfőváros, mely évenként nagy áldozatokat hoz ezen iskolák mintaszerű fejlesztésére. — Hazánk ipari és kereskedelmi gócpontjain nem kisebb áldozatkészség mutatkozik ezen szervezetek tökéletesítésére.

A népiskolák osztott és osztatlan iskolák, — de azért a tantervük egységes. A törvény köteles tárgyakul előírja minden jellegű iskola számára: 1. Hit és erkölcstan. 2. A beszéd- és értelemgyakorlatokat. 3. Az olvasás és írást. 4. A magyar beszéd tanítását. 5. A nyelvtani magyarázatokat. 6. A földrajzot. 7. A történelmet és alkotmánytant. 8. Szám- tan és mértant. 9. Természetrájz, kertészeti és gazdasági gyakorlatokat. 10. Természet- és vegy- tant, egészségtant. 11. Rajz és szépírást. 12. Női kézimunkát. 13. Slójd (kézügyességi oktatás.) 14. Ének. 15. Testgyakorlat és játékot.

A hitfelekezeti iskolák kivételével a többi jellegi;

népiskolák számára az állam adja ki a kötelező tantervet és utasítást. A hitfelekezeteknek törvényben biztosított joguk, hogy a kötelezően előírt tárgyak és óraszám betartásával maguk állapítják meg népiskoláik tantervét. Az újabban, 1905-ben a katolikus püspöki kar által kiadott tanterv módszerében főleg abban emelkedik az állami tanterv felé, hogy az osztatlan egytanítós népiskolák számára teljesen külön tantervet állít be és a III—IV., V—VI. osztályok anyagát a párhuzamos tanmenet «Egyik év», «Másik év» rendszere szerint osztja be. Ezáltal az osztatlan iskola idejét célirányosabban használhatja fel s így intenzívebb nevelést és oktatást nyújt, mert lehetővé teszi az osztatlan népiskola tanítójának a nehézségek leküzdését. Újabban az állam is ezt a tanmenetet alkalmazta az 1907-ki törvény 19. és 20. §-ai értelmében a nem magyar tanítási nyelvű iskolák részére kiadott tantervekben és az azokhoz megjelenített módszeres utasításokban.

A magyar nyelv tanítása. Minden állampolgárnak érdekében áll, hogy az állam nyelvét, a magyar nemzeti nyelvet, úgy elsajátítsa, hogy a népiskola negyedik évfolyamának bevégeztével gondolatait magyarul élőszóval és Írásban érthetően ki tudja fejezni. Evégből az 1907. évi XXVII. t.-c. 19. §-a alapján a vallás- és közoktatásügyi minisztérium, a hitfelekezeti iskolafentartók meghallgatásával, a nem magyar tanítási nyelvű népiskolák I—VI. osztálya számára a magyar nyelvtanításához 1909-ben tantervet és utasítást adott ki. A törvény 20. §-a a községi és hitfelekezeti iskolák állami segélyezését ahhoz a feltételhez kötötte, ha a nem magyar tanítási nyelvű községi és felekezeti iskolák a magyar nyelvet, a hazai földrajzot és történelmet, továbbá a polgári jogokat és kötelezéseket a kultuszminiszter által kiadott tanterv alapján oktatják és ha az illető iskolákban kizárólag a vallás- és közoktatásügyi miniszter által is helybenhagyott hazafias tartalmú olvasókönyveket és tanszereket használnak. Ennek kapcsán a miniszter 1910-ben a törvény fenti rendelkezéseinek is megfelelő tantervet és utasítást adott ki.

Mindezen intézkedések a hazafias hitfelekezeti és ezek között főleg a katolikus iskolákban örvendetes

eredményeket érnek el a magyar nyelv tanításában. A tanterv és a hozzácsatolt módszeres utasítások mesteri módon tájékoztatják, vezetik, irányítják a tanítókat a cél felé. A hitközségek benső megelégedéssel látják és hazafias öntudattal buzdítják tanítóikat a fáradságos, de szép és nemes, a jövő generáció igazi életérdekeit szolgáló munkára.

Nem kényszer, hanem szeretet ösztönzi a gyermek-sereget az édes hazai nyelv megtanulására. Ha itt-ott akadnak is egyesek, akik szeretetlenül a magyar beszéd tanítása ellen hangolják a szülőket, az így mesterségesen szított ellenszenv is elül csakhamar, mert nem-magyarajkú honfitársaink érzik és tudják, hogy egy hazának a fiai, egy és ugyanazon jogok és kötelességek birtokosai a magyarnyelvű polgárokkal. Anyanyelvüket is tanulják gyermekeik, attól őket senki megfosztani nem célozza azzal, hogy az állani a nemzet nyelvének megtanulására törvényileg mindenkinek alkalmat nyújt.

Az 1910—11-ik tanévben volt a 16.455 népiskolából magyar tanítási nyelvű 12.844, német 443; tót tannyelvű 429; román 2331; ruthén 69; horvát 1; szerb 271; olasz 11; más 6. A katolikus iskolák közül magyar tannyelvű 4901; német 90; tót 253; horvát 1; olasz 2. A görög szertartásúak közül magyar anyanyelvű 680; román 908; ruthén 69.

Az összes népiskolák közül vegyes iskola 14.964, ebből felekezeti 11.456, állami 2476. Osztott iskola van 755, teljesen osztatlan vegyes iskola 10.905.

A hatóságok igyekezete odairányul, hogy ahol erre csak alkalom nyílik, a fiúk és lányok elkülönítve nyerjenek oktatást. Erre különben az 1868. évi törvény kifejezetten is kötelezi a fenntartókat.

Az iskolák felszerelése, tankönyv. A hitfelekezeti iskolák kivételével a többi jellegű iskolák csak a vallás- és közoktatásügyi minisztérium által engedélyezett tankönyveket és tanszereket használhatják. A hitfelekezeti népiskolák számára illetékes egyházi főhatóságok engedélyezik a tankönyveket és tanszereket. A katolikus népiskolák számára az engedélyezés jogát — a püspöki kar intézkedéséből — az Országos Katolikus Tanügyi Tanácsnak az esztergomi hercegprímás által kinevezett tankönyvvizsgáló-bizottsága gyakorolja.

A Szent-István-Társulat hivatott a katolikus népiskolákat olcsó és a modern pedagógia igényeinek megfelelő tankönyvekkel ellátni. E Társulat emellett nemes és magasztos missziót teljesít a keresztyény és hazafias szellemű ifjúsági irodalom terjesztésével is.

A kultuszminisztérium a nem magyar tanítási nyelvű hitfelekezeti iskolák számára engedélyezett tankönyveket az állam érdekei szempontjából felülbíráltatja és az engedélyezéshez hozzájárulási jogot gyakorol. A vallás- és közoktatási minisztérium által tiltott könyvek használata fegyelmi megterlast von maga után.

Az iskolák felszereléséhez az 1907. évi XXVII. t. c. kötelező felszerelési típusokat állapít meg. Ugyanezen törvény előírja, hogy minden hazai iskola — jellegre való tekintet nélkül — magyar felirattal és a magyar állam címerével látandó el. Az állam évenként nagyszámú iskolát maga lát el a törvényben előírt tanszerekkel az Országos Tanszer-múzeum közvetítésével.

Az elemi iskolák szorgalmi ideje kis- és nagyközségekben legkevesebb nyolc hónap, de kötelezően tíz hónap. A heti órák számát osztályonként a tanterv írja elő és a napi tanítási idő felhasználása a délelőtti és délutáni időkben történik. Ujabban a székesfővárosban és a nagyobb városokban a fél napos rendszer is dívik.

Az ismétlő iskola. Az elemi iskola második tanfolyama a három éves ismétlőiskola a 12—15 éves tankötelesek számára, kik más magasabb iskolákba át nem lépnek. Általában a tanköteleseknek 95 % lép ki a népiskolai általános műveltséggel az életbe, így tehát érthető, hogy az állam és az iskolafenntartók az általános közműveltség szempontjából is nagy gondot fordítanak az ismétlő tanfolyamok tökéletesítésére. — Evégből nyertek szervezést 1902-ben az általános és a szakirányú gazdasági ismétlőiskolák is, hogy télen heti öt, ősszel és tavasszal heti két órában a gyakorlati élet igényeinek megfelelőbb oktatást nyerhessenek az ismétlő tanfolyamok látogatására kötelezett fiú- és leánytanulók.

Az általános ismétlő és a gazdasági ismétlőiskolák tanulói a mindennapi elemi iskolák jogviszonyai szerint kiadott tanterv és megfelelő tankönyvek

alapján részesülnek oktatásban. A gazdasági ismétlőiskolák tanítóinak gazdasági irányú kiképzetéséről a földművelésügyi minisztérium gondoskodik, az e célra szervezett tanfolyamokon.

Az általános tanonciskolák tantárgyai: olvasás és reálokztatás, üzleti fogalmazás, ipari számvetés és könyvvitel, rajz (iparágak szerint.)

A szakirányú tanonciskolák különleges igényeiknek és céljaiknak megfelelően állítatnak fel.

Az önálló kereskedőtanonciskolák tárgyai: olvasás és reálokztatás, fogalmazás, földrajz, kereskedelmi számtan és irodai munka, könyvvitel, váltóisme és levelezés, szépírás.

A hit és erkölcsstan — amint látjuk — az iparos és kereskedőtanonciskoláknak nem képezi tantárgyát. Ez irányban azonban már a katolikus társadalom többször fejtett ki mozgalmat, követelvén a hittannak tárgyszerű oktatását ezen iskolákban mindazon pedagógiai igazságokra való hivatkozással, melyek a fejlődő ifjú erkölcsi akarátának, jellemének nevelését illetőleg közismeretnek és elvitázhatatlanok.

Általános ismétlő iskola volt — a mindennapos elemi iskolával kapcsolatban — az 1910—11. tanévben 13.702; gazdasági ismétlő iskola 2533; külön volt nevezve 98;-71; iparos és kereskedőtanonciskola volt 620.

A gazdasági általános ismétlőiskolák $\frac{3}{5}$ része, a szaktanító gazdasági ismétlő iskolák $\frac{5}{6}$ része magyar tanítási nyelvű.

Ifjúsági egyesületek és könyvtárak. A népiskolai nevelés hatásának fokozására, a 15. évet betöltött fiú és leány ifjúságnak vallás-erkölcsi és hazafias irányban, a gyakorlati élet követelményeihez mért tovább nevelése és oktatása: az ifjúsági egyesületek intézményes szervezése által történik. Ugy a katolikus, mint az állami és más jellegű iskolák buzgó tanítói vetekedve sietnek ily egyesületeket szervezni. A kultuszminisztérium, a társadalom és kulturális egyesületeink, ezek között főleg a Katolikus Magyar Iskolaegyesület és az Országos Kath. Tanügyi Tanács az ő Szociális Szakosztálya által úgy erkölcsileg, mint anyagilag is istápolják a lelkes tanítóság buzgalmát az ifjúsági egyesületek szervezete és vezetése körül. Főleg mióta «A népiskolai ifjúsági

könyvtárakat intéző bizottság» szerveztetett, az iskolai ifjúsági könyvtárak rohamosan gyarapodnak. Elősegíti e könyvtárak felállítását az 1908. évi. gróf Apponyi-féle ingyenes népoktatásról szóló törvény, melynek intézkedéséből a tanulók által fizetendő 50 fillér beíratási díj e könyvtárak gyarapítására fordítandók. A katolikus iskolával kapcsolatosan felállítandó ifjúsági könyvtár jegyzékét az Országos Katolikus Tanügyi Tanács állította össze és a különféle típusú könyvtárakat a Szent-István-Társulat igen jutányos feltételek mellett szállítja az egyes iskoláknak. Hozzávetőleg ma már alig van rendezettebb népiskola, melyhez ifjúsági könyvtár ne tartoznék.

Az elemi iskolai tanítók és tanítónők képzése és képesítése. Az igazi népművelés az arra hivatott tanítóság kezében van. Régi, de mindig igaz mondás marad: «a minő a tanító, olyan az iskola»). A hivatásának magaslatán álló tanító működésének nyomában áldás fakad, melynek örömeit közvetve a szülők, közvetlenül a tanítványok, de legközvetlenebbül maga a nemzeti társadalom élvezi.

Figyeld meg valamely nemzet néptanító-karának kulturális hőmérőjét és ítéletet alkothatsz annak a nemzetnek erkölcsi és minden irányú közállapotairól. A tanító erkölcsi és értelmi emelkedettsége, hivatásszeretete és működésének szakszerűsége azon képzőintézet színvonala szerint határozódik meg, melyben a nevelés és oktatás munkájához kiképeztetését nyeri. Hazánkban már az 1868. évi népoktatási törvény intézményesen lefekteti a szakszerű tanítóképzés alapjait és kimondja, hogy csak képesített tanítók nyerhetnek rendszeres alkalmaztatást népiskoláinkban. A törvény intenció azonban csak fokozatosan valósulhattak meg; de ma már, főleg az 1907. évi XXVII. t.-c. rendelkezései óta, többé nincs oklevél nélkül tanító egyetlen egy népiskolában sem.

Tanítóképző van hazánkban: 48 férfi, 41 tanítónőképző; ezekből 63 hitfelekezeti, 26 állami; katolikus tanító- és tanítónőképző van együttvéve 36; katolikus tanítóképző 16 és tanítónőképző 20.

A tanítóképző jogviszonya az állammal szemben teljesen ugyanolyan mint az elemi iskoláké. Újabban az állam fizetés kiegészítést nyújt a hitfelekezeti

tanároknak is, hogy ezek fizetése az állami tanárokéval teljesen megfelelő legyen.

Az ily államsegélyes hitfelekezeti képzők azonban kötelesek az állami által kiadott tantervet használni és az állami képesítő szabályzat előirt intézkedéseit betartani.

Ezidőszent a katolikus képzők egyébként jellegüknek megfelelő módosításokkal az állami tanterv mértékét és szabályzatának a képesítés nívóját érintő rendelkezéseit készséggel követik. A püspöki kar folyó tanévre már ki is adta az új állami tantervnek megfelelő pótlásával a katolikus tanító és tanítónőképzők tantervét, nem különben az állami képesítő vizsgálati szabályzat rendelkezéseinek megfelelő katolikus tanító- és tanítónőképző intézeti tanképesítő vizsgálati szabályzatot. Az új tanterv és képesítő szabályzat kétségkívül az eddiginél magasabb nívóra emeli a jövendő néptanítók képesítését, de még mindig érezhető lesz, hogy a képzők, mint szakintézetek, a képzésnek nem adják meg azt a gyakorlati értékét, ami biztosítható volna azáltal, ha a jelöltek a IV-ik középiskolánál ragasabb előképzettséggel és így fejlettebb, megállapodottabb lelki erővel, tudományosabb, mélyebb, rendezettebb szakoktatás és nevelés hatása alatt készülnének elő a jó néptanító művészetére.

Képzőink négy tanfolyamának, tárgyai: a vallás-erkölcstan, a magyar irodalmi, földrajz és történelmi, a mennyiség- és természettudományi, valamint a közismert művészeti tárgyak, az ének, zene, rajz, slöjd, kézimunka, gazdaságtan és kertészet stb. A pedagógia elméleti és gyakorlati tárgyai: testtan és lélektan nevelési vonatkozásokkal, neveléstan és módszertan, szervezettan, neveléstörténet és a gyakorlati tanítás, melyet már a III. évfolyamban is megkezdenek.

Az egyes tárgyaknak, a népiskolai oktatás és nevelés céljai szerint való feldolgozását az illetékes szaktanárok végzik, a pedagógia tanárának és a gyakorló iskolai tanítónak közreműködésével.

A képesítés a II., III. és IV. osztályokra kijelölt tárgyak osztályképesítő vizsgálatain és végül a IV. év végén a tanképesítő vizsgálaton történik. Ez utóbbi vizsgálat tárgyai: az összes pedagógiai

tárgyak, magyar történelem és földrajz, a polgári jogok és kötelességek és a tanítási gyakorlat.

A tanítói oklevelén kívül a férfitanítóképzőkben *kántori*, a tanítónőképzőkben *női kézimunka mesteriül*; képesítést is szerezhetnek a jelöltek.

A külföldön szerzett tanítói oklevelek *nostrifikálása* a kultuszminiszter engedélyével rendeletileg megadott módon történik.

A már működő tanítók tovább képzésére az állam és a hitfelekezetek a szünidő alatt tovább képzőtanfolyamokat szerveznek a képzőkkel kapcsolatosan. Ezen kívül a földművelésügyi minisztérium gazdasági, gyümölcsészeti, borászati, tejkezelési, méhészeti kurzusokat tartat tanítók számára. Budapest székesfőváros 1912. évben *Pedagógiai szemináriumot* szervezett, melyben a kezdő tanítók állandó tanfolyamokat végeznek s a már rendszeresen működő tanítók tudományos előadásokat hallgathatnak az év folyamán.

Újabban mind jobban és jobban érvényre jut a tanítóképzésben az a szempont, hogy a leendő tanítók a társadalmi élet szociális feladataival nemcsak megismerkedjenek, hanem azok betöltésére tényleg elő is készüljenek már a tanítóképző falai között. Sőt a tanítóképzés egységének érintése nélkül oly nézetek is feltűnnek, hogy az ország különböző vidékeinek speciális gazdasági helyzete szerint reformáltassanak képzőink, hogy ezáltal az életszükséglet gyakorlati követelményeihez jobban hozzásimulhasson a népiskola, melynek lelke a tanító. E felfogásnak megfelelőleg a szegedi kir. katolikus tanítóképzőt reformálja át Csanád-egyházmegye püspöke. Szándékát elősegíti Szeged városa azzal, hogy terjedelmes földbirtokot ajánlott fel a gazdasági tanítóképző céljaira.

A tanítók alkalmaztatása és anyagi ellátása. A tanítói állás erkölcsi és anyagi helyzetének emelése minden országban bizonyos lassú léptekkel haladt előre. Ennek oka egy részről abban keresendő, hogy a tanítói állás kezdetben képesítéshez nem kötött foglalkozás volt. Addig, míg a parochiális iskolák vezetői a plébánosok voltak, a külön tanítók alkalmazása inkább időleges foglalkoztatása volt olyanoknak, akik írni, olvasni tudtak s így segítségére tudtak lenni a lekipásztorkodás teendőivel

elhalmozott plébánosnak. A tanítót onnan vették, ahol találták s így alkalmaztatása, ellátása nagyon is a helyi viszonyok szerint határozódott meg. Az ily tanítók azután a plébános vezetése, előleges tanítása mellett, úgy, ahogy végezték a népnevelés munkáját. Ezért maga a nép sem tulajdoníthatott nagy jelentőséget az ily nevelő és tanító munkájának. A népek és nemzetek haladása, a tökéletes keresztény polgári élet azonban öntudatosabb kötelességeket állított fel a népiskolával szemben. Az Egyház nem is késett a haladás igényeinek megfelelően, a népnevelés korszerű céljait betölteni tudó tanítókat nevelni. Már a XVIII. században mesterképzők keletkeznek és a XIX. század első felében a tanítóképzés rendszere is kialakul. De mert a tanító alkalmaztatására és anyagi ellátására vonatkozó intézkedések a fenntartó hitközségek áldozatkészségétől függött, sajnosan bár, de éreznie kellett a tanítónak, hogy a nép a tanítóval szemben táplált ósdi felfogásából, nehezen bontakozik ki, kevésbé tudja átérteni és átérezni, hogy a képesített, képzett tanító értékében több és ennek alapján ezen értékének megfelelő alkalmaztatási és fizetési viszonyokat kíván. A kormányok felfogták a népnevelés jelentőségét és belátták; hogy a nemzetek állami életének létalapja az, hogy a széles néprétegek a kor igényeinek megfelelő elemi műveltségre jussanak; tehát az állam érdekében valónak Ítélték meg a tanító erkölcsi és értelmi színvonalát és ezzel kapcsolatban iskolai munkájának az állam jólétére való hatását is. így már Mária Terézia nevezetes Ratiója (1772-ben) gondoskodik a tanítók képzéséről, alkalmaztatásáról, fizetéséről és nyugdíjáról. A későbbi kormány intézkedések, majd az 1868. évi XXXVIII. t.-c. és legújabban az 1907. évi XXVI. és XXVII. t.-c. hazánk tanítóit a következő viszonyok közé helyezik:

1. A néptanító közhivatalnok.
2. Alkalmaztatása végleges s csak szabályszerű fegyelmi ítélettel mozdítható el.
3. Fizetése 1000, 1100 és 1200 korona.
4. Öt évenként hatszor korpótlékot nyer s így fizetés 30 év alatt az állami tanítónál 2400, 2500 és 2600; hitfelekezeti és községi tanítónál 2000. 2100, 2200 koronára emelkedik. A természetbeni

lakást nem élvező tanítók 2—600 korona lakáspénzt kapnak. E táblázatból látható, hogy a nem állami tanítóknak, dacára, hogy teljesen egyenlő képesítéssel alkalmaztatnak és az állam érdekeit tekintve ugyanazon feladatokat teljesítik, a fizetésük mégis 400 koronával kevesebb az államiakénál. Ez a körülmény mély sebet ejtett a hitfelekezeti és községi tanítók önértetén és tekintve azt, hogy a mindössze 2600 állami iskolával szemben a 11.600 hitfelekezeti iskola képezi gerincét a nemzeti népoktatásnak: jogos és méltányos az érdekelt tanítóság azon kívánsága, hogy az egyenlő fizetés elve törvényhozásilag intézményesen érvényre jusson. A hazai tanítóság azonban egyetemlegesen küzd azért is, hogy fizetése, mint közhivatalnoknak, a közszolgálatban ó végre egyenlő fokozatú előképzettséggel bíró tisztviselők ellátásával megegyezően rendeztessék; evégből mi katolikus tanítók 1911. évben tartott IV. kongresszusunkon, az ország tanítóinál szövetsége pedig a folyó évben tartott gyűlésükön kimondták, hogy a tanítók fizetését olyképen kívánjuk rendeztetni, az iskola jellegére való tekintet nélkül, hogy azok a szolgálati idő alapján a XI., X. és IX. fizetési osztályokba soroztassanak. A tanítóknak társadalmi helyzetük rendezésére irányuló ezen, a közvélemény uiridői rétegétől is rokonszenvvel fogadott mozgalma, a törvényhozás előtt is méltánylást ért el. A kultuszminiszter a pénzügyminiszterrel egyetértőleg most készítik a tanítók fizetéséről intézkedő törvényjavaslatot. A hitfelekezeti és községi tanítók meg készülnek a további törvényes küzdelemre, ha mint nem állami tanítók, e fizetésrendezési törvényjavaslatban is nyugtalanító mellőzésben részesíttetnének az állami tanítókkal szemben.

A tanítók nyugdíja ezidő szerint 40 évi szolgálat után a teljes fizetés. Az özvegyek és árvákról is gondoskodik a törvény. Tíz évi szolgálat után a tanítói nyugdíjintézet tagja nyugdíjjogosultságot nyer, nyugdíjba beszámított fizetésének 40%-ig, minden további évben 2% növekszik nyugdíjigénye.

A nyugdíjtörvény különben szintén revízió előtt áll s remélhetőleg a korszerű igények megfelelő teljesítésével vitetik a reform keresztül. Ezt szintén sürgetik a különböző tanítói egyesületek.

Jótekonny intézmények. A tanítói társadalom or-

szágos jótékony intézményeket is szervezett önsorsának enyhítésére. A kath. tanítók évtizedekkel ezelőtt megalkották az «Országos Kath. Tanítói Segélyalap»-ot, melyhez a püspöki kar annak megalapításakor 80 ezer koronával járult hozzá. Ma az alap vagyona közel 200 ezer korona, külön árvaházi és internátusi alappal. Az alap tanítókat és özvegyeket segélyez, tanító-gyermekeket ösztöndíjakkal segít tanulmányaik végzésében. Ez évben alakult meg a Kath. Tanítók Országos »Szeretet« Egyesülete a beteg és segélyre szorult tanítók és hozzátartozók önszegélyezésére a keresztény karitás különféle módjai szerint. Az Országos Katolikus Tanügyi Tanács szociális szakosztálya meg a kath. tanítói üdülőház létesítésére fejt ki lelkes mozgalmait.

A tanítóság egyetemességének jótékony intézménye az Országos Eötvös-alap, mely Budapesten a Ferenc József Tanítók Házát, Kolozsvárott a Tanítók Hunyady Házát (internátus) tartja fenn főiskolai tanítói ifjak számára. Ezen intézmény ezenkívül segélyeket is nyújt arra ráutalt tagjainak. A két internátus közel 250—300 ifjút fogad falai közé ingyenes, féldíjas vagy egész fizetéses helyekre. Az elaggott és beteg tanítónők a Magyar Tanítónők Otthonában nyernek gondozást.

A tanítók egyesületi élete. Az 1868. évi népoktatási törvény értelmében minden rendszeres állásban működő tanító köteles részt venni a tanító egyesületi életben. A községi és állami tanítók általános megyei tanítóegyesületeket alkotnak, melyek a vármegyei kir. tanfelügyelők irányítása és ellenőrzése alatt állanak. Az országos tanítói egyesület, a Magyar Tanítóegyesületek Országos Szövetsége, amely azonban alig tud gyökeret verni a magyar tanítók egyetemében, mert központi vezetősége szabadkőmíves tendenciáktól irányított és vezetett tanférfiakból áll s így a kath. tanítói egyesületek, melyek zömét alkotnák a szövetségnek, teljesen indokolt okokból idegenkednek a szövetségbe való belépéstől kizárólag kath. tanítói öntudatuk Ítélete alapján és nem felső kényszerből. Ha azonban a vezetőség kellő bizalmat tud és akar biztosítani működésével, a kath. tanítóegyesületek nem fognak elzárkózni a szövetségtől, hogy ezáltal is előbbre jutni segítsék a nemzeti nevelés közös érdekeit

A kath. tanítók egyesületi élete egyébként rendezett, életerős és virágzó. Az egyházmegye tanítói espereskerületi tanítói köröket alkotnak. És a tanítói körök képviseleti alapon egyházmegyei tanítóegyesületbe tömörülnek.

Országos szervezetünk a nm. püspöki kar rendelkezéséből 1896-ban, a millenárisévben képviseleti alapon tartott I.kath. tanítói kongresszuson alakult meg. A kongresszus megalkotta a Kath. Tanítók Országos Bizottságát és az országos bizottság kebeléből megválasztotta az Országos Kath. Tanügyi Tanácsot. Ez azután: a) hitoktatási, ^ nevelési és oktatási, c) nőnevelési, d) tanítóképzőintézeti, e) kisdédovodai szakosztályokat szervezett. Bővült a szakosztályok száma 1911. évben a keresztény szociális szakosztállyal. A szabályzat értelmében a kath. tanítók képviseleti alapon minden öt évben kongresszust tartanak s a kongresszusból kifolyólag alakulnak újból alkotmányos formák között a többi országos szervek is.

Az Országos Kath. Tanügyi Tanács egyszersmind a hazai kath. tanügyre nézve betölti azt a missziót, amit a kultuszminiszter hatáskörében az Országos Közoktatásügyi Tanács teljesít, mint legfőbb pedagógiai szerve az állami tanügyi kormányzatnak. A Kath. Tanügyi Tanács készíti elő a tanterveket, szervezési javaslatokat, bírálja és engedélyezi a kath. népoktatási intézetek számára a tankönyveket stb., szóval előkészítő, irányító szerve a kath. tanügyi közéletnek és a tanítói egyesületi életnek. Évenként négy ülést tart, míg az Országos Bizottság évenként egyszer tart rendes közgyűlést. Most folynak a munkálatok, hogy a kifejlesztett egyházmegyei tanító egyesületi élet alapján az Országos Bizottság helyett, a Magyar Kath. Tanítóegyesületek Országos Szövetsége megalakíttassék egyesületi alapon. A keresztényellenes népnevelési iránnyal szemben sikeresen küzd a pár évvel ezelőtt alakult *«Keresztény Tanítói: Orsz. Egyesülete»*, mely főképen a székesfőváros keresztény érzelmű és gondolkodású tanítóit törekszik egységes táborba tömöríteni és a szabadkőműves irányzattal szembe állítani.

Úgy az egyházmegyei, mint a központi kath. tanítói intézmények a tanítói érdekek istápolásán kívül egyik legfőbb feladatuknak tekintik a tanítói önképzés kifejlesztését pedagógiai vitatkozások,

mintatanítások és módszeres kiállítások rendezése által. Méltán mondhatjuk, hogy a lefolyt 18 év alatt a kath. tanítók központi szerveinek munkája a kath. népiskolákat felvirágoztatta, a kor igényeinek színvonalára emelte és ezzel hatalmas védelmet biztosított azon ellenáramlattal szemben, mely az egyháznak iskolafenntartó jogát azon az alapon dőngette, mintha a hitfelekezeti iskolák nem tudnák a modern kor népnevelési feladatait betölteni.

II. A felső nép- és polgári iskolák köre. A nemzeti társadalom úgynevezett polgári osztályának a népiskolai műveltségénél magasabb erkölcsi és értelmi készültséget vannak hivatva biztosítani a felső népes polgári fiú- és leányiskolák. Ezeket az iskola fajtákat az 1868. évi népoktatási törvény szervezte a népiskolák betetőzésére. A felső népiskolák nem tudtak életképes intézményekké kialakulni s az egész országban mindössze csak 4 fiú és 8 leány ilyen iskola van. Már a polgári fiúiskolák, de különösen a leányiskolák több életrevalóságot értek el. Szerzetesnői leánynevelő intézeteink, csekély kivétellel, virágzó polgári leányiskolát is tartanak fenn s intézeteiket női kézimunka, háztartási és főzőtanfolyamokkal igyekeznek a gyakorlati élet igényeinek megfelelőbbé tenni. Kath. fiú polgári iskolánk mindössze egy van. Ily iskolákat főleg az állam és a községek tartanak fenn. Fiú polgári iskola van 166, leány 294; ezek közül 79 r. kath. és 3 g. kath.

Szervezetüket tekintve, a polgári fiúiskolák I—VI. osztályúak. Növendékeiket a népiskolai IV-ik osztályú bizonyítvány alapján veszik fel.

Ujabbán mozgalom keletkezett, hogy a polgári fiúiskolák VII. osztályra egészítettessenek ki s a gyakorlati közpályákra készítsenek elő.

A polgári leányiskolák I—IV osztályúak s az általános női műveltségre nevelés képezi feladatukat. A polgári iskolák tárgyai: a hit- és erkölcsstan, az irodalmi, reál és egyéb művészeti tárgyak.

Jogviszonyuk ugyanaz, amit a törvény a népiskolákkal szemben megállapít.

A polgári iskolák tanítóit a felső nép- és polgári iskolai, tanító- és tanítónőképzők képesítik. E képzők három tanfolyamúak s nyelv-, történettudományi, mennyiség- és természettudományi; női kézimunka tanítónői; zenei szakcsoportok szerint

képezik jelöltjeiket, kik az elemi tanítói, tanítónői oklevél és a középiskolai érettségi bizonyítvány alapján jelentkeznek felvételre. A jelöltek a II-ik tanfolyam sikeres bevégzése után alapvizsgálatot, a III-ik év után képesítővizsgálatot tesznek a képesítő-vizsgálóbizottság előtt. A hitfelekezetek hatóságai maguk küldik ki a képesítő-vizsgálóbizottságot, melybe a kultuszminisztérium az egyes szakcsoportok szerint miniszteri szakbiztosokat küld ki. Polgári tanítóképző van: egy állami; tanítónőképző 5, ebből kath. polgári tanítónőképző 4.

III. Felsőbb leányiskolák. A polgári leányiskolák mellett 1876. év óta miniszteri rendelettel szerveztettek a VI osztályú felsőbb leányiskolák a magasabb nőnevelési igények teljesítésére. Ezekben középiskolai tanárok látják el az oktatást. Kath. felsőbb leányiskola van 36, állami 6, községi 6.

IV. A népoktatási intézetek felügyelete. Az összes hitfelekezeti népoktatási intézetek az állam főfelügyelete alatt állanak és ezt a kormányzat a magy. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium által gyakorolja. E főfelügyelet nem korlátozza a hitfelekezeteket a népoktatási törvényben biztosított iskolaügyi autonómiájuk érvényesítésében. Minden fajtájú népoktatási intézetet állíthatnak fel a törvényes formák között. Megállapítják azoknak tantervét és a törvényben előírt köteles tárgyak módszeres feldolgozását illetőleg is szabadon rendelkeznek. Szabadon alkalmazzák tanítóikat, tanáraikat, ha azok a törvényben megszabott képzéssel rendelkeznek. Szóval iskoláik belügyét—a törvényes módok között — szabadon intézik. A népiskolai hatóságokat és azok hatáskörét az 1876. évi törvény állapítja meg. Minden vármegye egy-egy tankerületet alkot, melyben iskolai hatósági jogkört töltenek be *a)* a közigazgatási bizottság és *b)* a királyi tanfelügyelőség. Helyi hatóságok: a községi és hitfelekezeti iskolaszékek és az állami iskolai gondnokságok.

A vármegyei iskolai hatóságok gyakorolják az állami és községi iskolák felett a közvetlen és a hitfelekezeti iskolák fölött a legfőbb állami felügyeletből eredő jogokat. Újabban a kir. tanfelügyelő mellé tanfelügyelői iskolalátogatókat nevez ki a miniszter az iskolák szakszerű ellenőrzésére.

A hitfelekezeti iskolahatóságok közvetlen fel-

ügyeletet gyakorolnak az egyházmegyék területén levő összes hitfelekezeti népoktatási intézetek fölött; sőt a másjelleű iskolákban is ellenőrzik a hittani oktatást. Az egyházmegye főpásztora, érsek, püspök, az egyházmegyei főtanfelügyelő által végzetteti a kath. iskolák adminisztrációját és legfőbb felügyeletét, a közvetlen vezetést és irányítást az esperes kerületi tanfelügyelők teljesítik. A helyi iskolai hatóságnak, az iskolaszéknek elnöke a plébános, ő a hitközségi iskola igazgatója is, de az 1911-ben kiadott püspökkari iskolai Rendtartási Szabályzat ott, ahol két vagy több tanító működik, igazgatótanítók vezetésére is bizza a hitközségi népiskolát. A kath. tanítók általában óhajtják, hogy amíg a plébános amúgy is a hitközségi iskolaszék elnöke és ezzel a helyi hitközségi iskolai hatóságnak a feje, tehát ezen tisztében is ellenőrzője, vezetője, irányítója az iskola nevelőmunkájának, az Egyház bizalma a világi tanítóknak kath. nevelői öntudata iránt, jusson kifejezésre abban, hogy a kath. iskola igazgatói teendőivel a tanítói kar egyik hivatott tagja, mint igazgató-tanító kizárólag bizassék meg.

Ezekben vázoltam miniatűr képét a Magyar birodalomban a keresztény szellemű népoktatás ügyének. Csak tükördarabok ezek, melyekbe azonban ha betekintünk, arról győződhetünk meg, hogy hazánkban a vallás-erkölcsi nevelés a hazafias nevelés feladataival karöltve halad és fejlődik. Nemzetünk még máig nem lett idegen a kereszt pedagógiája iránt, melynek hatásai egy ezredéven át életet és erőt kölcsönöztek a nemzet minden rétegének. Hitvallásos iskoláink erős küzdelmet állanak ki; de küzdelmükben erősségük, hogy tudnak és akarnak nevelni is és nemcsak tanítani!